CONCEPŢIA LUI I. KANT DESPRE LIBERTATE

Filosof german – s-a născut şi a murit la Konigsberg, în Prusia orientală.

Reputaţia sa filosofică se întemeiază pe cele trei opere fundamentale :

- “ Critica raţiunii pure “ (1781)
- “ Critica raţiunii practice “ (1788)
- “ Critica puterii de judecată “ (1790)

În 1785 a mai publicat “ Fundamentele metafizicii moravurilor “.

Gândirea politică a lui I. Kant s-a dezvoltat după Revoluţia franceză şi are ca idee centrală că politica trebuie “să se încline“ înaintea moralei, întrucât el este esenţialmente un filosof al moralei, care considera că “ marea problemă este totdeauna morala “.

Morala şi politica trebuie să se afle în legătură, pentru că o “ adevărată politică nu poate face un singur pas, fără a da respectul cuvenit moralei “ .

Dar punctul de plecare al eticii lui I. Kant este libertatea , principiul moralei este autonomia voinţei, pe care Kant o aduce din planul politic – social în planul interior al moralităţii.

Kant este preocupat de ideea modului în care omul devine pe deplin om şi tot el răspunde că acest lucru se poate realiza doar în plan moral, ca plan al raţiunii practice, al acţiunii omului în viaţa sa concretă. În orice acţiune umană bună, omul îşi exprimă voinţa sa şi esenţa sa umană.

Omul se exprimă şi se revelează pe sine în acţiunea practică pe care o întreprinde cu un scop moral , bun .

Pentru Kant a acţiona moral , adică bine , înseamnă a-ţi face datoria .

Oamenii ca fiinţe raţionale nu există numai ca centre de cunoaştere de sine şi de ceea ce este în afara lor , ci şi ca agenţi ai

unor acţiuni practice .În această postură de posesori de raţiune practică , oamenii nu realizează doar nişte fapte , ei acţionează , dar în mod autonom , în funcţie de voinţa lor , respectând legea morală . Numai în acest caz omul nu se lasă acţionat din afara lui .

Individul liber , în concepţia lui Kant este o fiinţă autonomă în esenţa sa , creator de valori şi scopuri a căror autoritate constă tocmai în faptul că ele sunt dorite în mod liber.

A-i trata pe oameni ca fiinţe neautonome, înseamnă a-i confunda cu nişte obiecte supuse legilor naturale , ca nişte fiinţe dependente total de stimulii exteriori, care ar alege doar prin manipularea lor de către conducătorii lor , sau ameninţaţi cu forţa , fie prin promisiuni şi recompense . A-i trata astfel pe oameni este echivalent cu a-i considera incapabili să-şi determine în mod raţional, singuri, gândurile şi faptele .

Credem că unul din meritele ce l-au făcut pe filosoful I. Kant să rămână definitiv în filosofia lumii, este modul în care a tratat raportul dintre cunoaşterea raţională, morală şi libertatea omului . Legarea indisolubilă a acestor trei fundamentale instanţe ale vieţii omeneşti , dependenţa lor reciprocă şi totală îl fixează pe Kant printre cei ce au înţeles esenţa umanismului ca unitate a cunoaşterii, moralei, libertăţii şi a lui Dumnezeu .

Acest punct de vedere al libertăţii , dacă s-ar putea impune concret în viaţa fiecărui om , societatea ar arăta altfel , ar fi sigur mult mai bogată, şi într-o stare de autentică libertate a omului .

Aspectul distructiv , generator de dezordine , de libertinaj , de prost gust , pe
care-l generează o libertate neânsoţită de cunoaştere şi morală a datoriei ar dispărea şi ar prevala aspectul umanist , profund şi autentic al libertăţii propriu - zise , al libertăţii constructive , creatoare şi benefice omului . Dacă în planul cunoaşterii strict – teoretice problema care se pune este aceea a adevărului şi falsului , în

planul acţiunii practice a omului problema care se pune este aceea a unei acţiuni corecte şi bune , adică a facerii datoriei morale .

Deşi datoria şi libertatea ni se par opuse , ele se condiţionează reciproc în concepţia lui I. Kant , deoarece dacă facerea datoriei morale , a acţiunii bune şi corecte este condiţia libertăţii , tot astfel nimeni nu poate acţiona conform legii morale a datoriei dacă nu este liber . Pe de altă parte omului , libertatea însăşi i-ar fi rămas necunoscută în absenţa legii morale a datoriei .

Practicarea moralităţii ne impune ideea de libertate . De la legile lumii naturale care se petrec în virtutea legii cauzalităţii nu ne putem abate , există însă un domeniu al existenţei în care omul este unic autor al faptelor sale , pe care le produce în virtutea voinţei sale libere , autonome şi nu ca urmare a unor constrângeri exterioare , şi anume , domeniul acţiunilor practice , morale .

Dacă omul nu ar fi agentul tuturor acestor acţiuni ale sale , atunci existenţa sa umană şi-ar pierde sensul . Lipsa moralităţii şi a libertăţii goleşte de sens , de rost, însăşi existenţa omului ca fiinţă socială.

Kant ne arată că aceeaşi raţiune care ne spune că natura este o expresie a legăturilor cauzale , necesare , ne arată şi că, în această lume extinsă şi la existenţa social – umană trebuie să existe şi libertate , adică omul să se considere liber în actele sale .

Pe de altă parte , însăşi exercitarea actului gândirii, al raţiunii, este un exerciţiu al libertăţii, fără de care n-am avea asigurată esenţa de oameni, identitatea noastră ca fiinţe sociale .

În viaţa socială , ca şi în natură există legi, numai că pe cele morale, politice, economice le crează omul însuşi, iar supunerea sa faţă de aceste legi nu este o privare de libertate, ci chiar expresia libertăţii însăşi .

Mă supun legilor, dar unor legi pe care eu, omul le-am creat şi impus mie însumi.

De aceea libertatea este supunere faţă de legile morale, sociale, dar faţă de legi pe care noi singuri ni le-am prescris . Sunt liber în măsura în care persoana mea nu este înlănţuită, aservită de nimic pe care nu-l pot controla . Or , legile societăţii nu numai că sunt produsul omului, dar ele pot fi controlate de om . Aici îşi poate omul exprima capacitatea de a fi liber , adică de a transcende legilor implacabile ale naturii, în creaţia şi controlul legilor sociale şi al acţiunii lor în viaţa practică, morală, socială a sa .

Libertatea nu este o consecinţă a lumii naturale , ea este chiar o precondiţie a cunoaşterii noastre practice, morale, politice, religioase, artistice etc. Libertatea devine un principiu fundamental al acţiunii umane, fără de care ea, acţiunea noastră ca fiinţe sociale nu poate să existe . Acţiunile omului sunt întotdeauna intenţionale, ele decurg din voinţa lui . Pentru om acţiunea nu înseamnă doar un fapt realizat , ci şi întrebarea

“ Ce trebuie să fac ? “ , problemă ce ţine de raţiunea sa pură . Dar acţiunea nu devine reală dacă nu apare şi întrebarea “ De ce să fac acest fapt ? “ , adică omul caută un temei, o motivaţie a acţiunii sale .

La Kant , motivaţia acţiunilor libere este atunci când ea se plasează nu în sfera afectelor, a sentimentelor, dorinţelor, ci în sfera raţionalului .

De aceea filosoful, identifică libertatea nu cu suprimarea dorinţelor, sentimentelor, ci cu rezistenţa la ele, cu dominarea lor prin intermediul raţiunii .

Dacă raţiunea pură emite judecăţi adevărate sau false, raţiunea practică emite imperative ale acţiunii umane, motivaţii care se adresează omului ca agent al acţiunii , voinţei sale . În acest moment putem vorbi de libertatea reală a omului.

La Kant libertatea e definită ca puterea omului de a voi un scop, un imperativ

al acţiunii, pentru sine însuşi . Dacă omul îşi fixează scopurile şi imperativele, motivaţiile acţiunii sale în afara conştiinţei , voinţei sale, atunci libertatea lipseşte, întrucât omul este supus unei instanţe din afara sa, care-l determină să acţioneze . Când o acţiune nu este cu adevărat determinată de voinţa sa proprie atunci omul nu este liber . El este liber atunci când o acţiune este numai a lui .

Voinţa este autonomă şi este sursă a libertăţii atunci când omul acţionează în conformitate cu ea şi acţionează sub determinarea propriei sale acţiuni, care-i fixează scopurile şi mijloacele de realizare .

Libertatea , spunea Kant, este libertatea pe care omul o obţine , de a fi guvernat de propria sa raţiune .

Supunerea omului faţă de scopurile, motivaţiile, propriile imperative fixate de raţiunea sa nu este echivalentă , cum am fi tentaţi să credem, cu lipsa libertăţii, ci din contră, aceasta este chiar libertatea reală a omului . Aici omul nu se supune cuiva străin, exterior sieşi, ci propriei sale raţiuni şi voinţe . În aceasta constă libertatea omului ca fiinţă socială .

Autonomia voinţei nu este echivalentă cu a face omul ce vrea el, ci ea înseamnă motivaţia oricărei acţiuni umane numai pe raţiune, nu pe impresii, sentimente, dorinţe .

Omul liber nu este acela ce acţionează numai în funcţie de aceste instanţe psihice subiective, ci acela ce le domină prin raţiune, şi le stăpâneşte, nu le dă frâu liber şi nu face din ele surse ale motivaţiilor acţiunilor sale . La ce i-ar mai folosi omului raţiunea ca o trăsătură identitară dacă n-ar fi ea sursa acţiunilor sale, care numai atunci, cunoscute şi elaborate raţional, duc la libertate propriu – zisă a omului în viaţa sa concretă ?

Dacă am concluziona am putea spune că I. Kant l-a ridicat pe om la adevărata sa demnitate de fiinţă raţională , capabilă nu numai să

producă idei adevărate sau false, dar să-şi şi prescrie sieşi principii, norme, legi morale, politice, religioase după care să acţioneze liber .

Libertatea este o demnitate de natură raţională a omului şi ea constă în :

a) dominarea propriilor dorinţe, interese, prin raţiunea noastră;
b) autonomia omului faţă de cauzalitatea naturală;
c) acţiunea individului în conformitate cu raţiunea şi voinţa proprie;
d) supunerea faţă de legile create şi prescrise propriei sale vieţi de către el însuşi .

Am putea de asemenea , concluziona că pentru I. Kant a fi liber înseamnă a fi

stăpânul propriei vieţi, axate pe raţiune şi pe legea morală a datoriei . Omul liber este în acelaşi timp agentul, cât şi depozitarul tuturor valorilor create de el şi numai astfel el devine " scop în sine " .

Omul liber este în acelaşi timp cel ce în virtutea legii datoriei morale îi tratează pe semenii săi ca pe egalii săi şi le respectă libertatea . Astfel orice om liber îşi prescrie singur limitele libertăţii sale, adică el nu va face orice vrea el şi va face ceea ce nu-i împiedică şi pe ceilalţi oameni să fie liberi .

Constrângerea devine autoconstrângere a fiecărui om liber şi ea constă în respectul libertăţii tuturor . Conform acestui fapt urmează că noi nu trebuie să ne folosim niciodată de altă persoană, fără să ţinem seama de autonomia sa , nu trebuie să tratăm niciodată o altă persoană ca un mijloc pentru a ne realiza un scop, ci întotdeauna ca un om, ca un scop în sine .

Altfel spus, Kant formulează legea datoriei morale ca o obligaţie pentru libertatea noastră , şi ea înseamnă " să acţionez astfel încât să tratez umanitatea în persoana mea sau a altuia , întotdeauna ca un scop şi niciodată ca un mijloc " .

Dacă vom trata oamenii raţionali doar ca mijloace ale unor scopuri proprii, atunci înseamnă să negăm libertatea omului, singura care, spune Kant, merită tot respectul nostru .

Voinţa oricărui om raţional este una universal - legislatoare, numai aşa poate funcţiona libertatea.

Omul raţional are o perspectivă specială asupra lumii , adică el vede acţiunile sale sub aspectul libertăţii sale , adică sub pavăza voinţei şi raţiunii proprii .

Marele filosof german a considerat omul raţional şi cu voinţă autonomă cea mai de preţ valoare, care nu trebuie în numele nici unui scop să fie forţat să facă ceea ce nu vrea, ceva la care nu consimte .

Kant credea că valoarea însăşi nu reprezintă decât ceea ce este făcut prin acţiunea liberă a oamenilor şi că nu există valoare mai mare decât individul însuşi .

În acest sens I. Kant preciza că : “ Nimeni nu mă poate sili să fiu fericit în felul său “ , chiar dacă motivul ce ar inspira o asemenea acţiune ar fi foarte valoros .

Libertatea în sine este o valoare umană esenţială, care realizată, face din om un scop suprem al existenţei, un scop în sine, şi-l fereşte de a fi transformat de forţe exterioare sieşi într-un simplu obiect, într-un mijloc . Această concepţie kantiană despre libertate este inima umanismului liberal , moral, şi politic, care în secolul al XVIII – lea a fost profund influenţat şi de J.J. Rousseau .

Valoarea esenţială devine individul uman dotat cu raţiune, dornic de a fi condus în acţiunile sale numai de scopurile şi finalităţile fixate de raţiunea şi voinţa proprie, fără a depinde de forţe din afara conştiinţei sale, care l-ar putea devia de la propria sa esenţă .

Acest individ este liber în sensul că acţionează în funcţie de coordonatele raţiunii şi voinţei sale, respectând însă libertatea celorlalţi şi respectând pe toţi oamenii ca pe sine însuşi .

Teoria lui Kant despre libertate are un profund caracter umanist şi este un ghid teoretic benefic omului în acţiunile sale libere